

Julie Peakman

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ

ΠΟΛΕΜΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΧΙΤΛΕΡ
ΣΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1943

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΕΡΒΗ

JULIE PEAKMAN

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΛΕΡΟΥ

Πολεμώντας τον Χίτλερ
στα Δωδεκάνησα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Κατερίνα Σέρβη

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Ιστορία

Julie Peakman, *Η μάχη της Λέρου: Πολεμώντας τον Χίτλερ στα Δωδεκάνησα*

Τίτλος πρωτοτύπου: *Hitler's island war: The men who fought for Leros*

Υπεύθυνος έκδοσης: Άγγελος Κοκολάκης

Μετάφραση: Κατερίνα Σέρβη

Σύμβουλος μετάφρασης: Σταύρος Πανέλης

Διόρθωση: Γιώργος Ανδρικόπουλος

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Copyright© 2018, 2022 Julie Peakman

Published by arrangement with I.B. Tauris & Co. Ltd, London.

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε.

(Εκδόσεις Πατάκη), 2018

Η παρούσα έκδοση έγινε σε συνεργασία με την I.B. Tauris & Co. Ltd, Λονδίνο

Πρώτη έκδοση στην αγγλική γλώσσα από τις εκδόσεις I.B. Tauris & Co. Ltd, Λονδίνο, 2018

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Απρίλιος 2022

K.E.T. B393 K.E.Π. 212/22 ISBN 978-960-16-8118-4

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Κατάλογος χαρτών και εικόνων</i>	11
<i>Κατάλογος συντομογραφιών</i>	17
<i>Πρόλογος</i>	19
1. Η αρχή της ιστορίας	25
2. Η συνθηκολόγηση της Ιταλίας	52
3. Στρατεύματα στη Λέρο	79
4. Σκάβοντας ορύγματα	101
5. Η πτώση της Κω.	120
6. Πολεμικές προετοιμασίες	143
7. Υπό βροχή βομβών	168
8. Η πρώτη μέρα της μάχης	192
9. Σύγκρουση κατά μέτωπο	220
10. Και η μάχη συνεχίζεται	241
11. Κουρασμένοι, πεινασμένοι και χαμένοι	261
12. Τελευταία μέρα της μάχης	294
13. Παράδοση ή απόδραση	313
14. Οι ομάδες διάσωσης	340
15. Αιχμάλωτοι πολέμου	357

16. Τα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης αιχμαλώτων πολέμου	377
17. Απολογισμός	415

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1. Στρατιωτική ορολογία	435
2. Χρονολόγιο	437
3. Παράσημα που απονεμήθηκαν	440
4. Στρατιώτες ενταφιασμένοι στο νεκροταφείο της Λέρου	443
<i>Σημειώσεις</i>	<i>457</i>
<i>Βιβλιογραφία</i>	<i>505</i>
<i>Ευρετήριο</i>	<i>513</i>

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρωτοείδα τη Λέρο τον Αύγουστο του 1975, σε ηλικία 17 ετών. Είχε προηγηθεί έναν χρόνο νωρίτερα η τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Την ίδια περίοδο έπεσε η χούντα, έτσι ένα ταξίδι στην Ελλάδα έμοιαζε πολλά υποσχόμενο. Κατέφτασα με ένα μικρό σακίδιο, καινούρια σανδάλια, ένα καλοκαιρινό φόρεμα, αντιηλιακό για μαύρισμα και διάθεση για περιπέτεια. Δεν είχα ιδέα πως το ταξίδι αυτό θα άλλαζε τη ζωή μου. Μόλις αντίκρισα το νησί, το 1975, ονειρεύτηκα να αποκτήσω εκεί δικό μου σπίτι και τελικά, το 2001, αγόρασα ένα μικροσκοπικό, ερειπωμένο αγροτόσπιτο. Έτσι ξεκίνησε η εμμονή μου με το θέμα της *Μάχης της Λέρου*.

Νομίζω πως τα συναισθήματα που με ώθησαν να γράψω αυτό το βιβλίο βρίσκονταν πάντα εκεί, στο πίσω μέρος του μυαλού μου, απ' τη στιγμή που πάτησα το πόδι μου στο βρετανικό νεκροταφείο πεσόντων πολέμου της Λέρου στα 18α γενέθλιά μου. Είδα τους τάφους όλων αυτών των νέων ανδρών, που είχαν την ίδια ηλικία μ' εμένα κι όμως το νήμα της ζωής τους είχε κοπεί, αντίθετα με της δικής μου που τότε το έβλεπα να ξετυλίγεται ελπιδοφόρα μπροστά μου. Εκείνη την εποχή δεν είχα ακούσει τίποτα για τη Μάχη της Λέρου ούτε για τον ρόλο που είχε παίξει στον πόλεμο, ήξερα μόνο πως όλοι αυτοί οι στρατιώτες είχαν πεθάνει πολεμώντας για τα ιδανικά της δημοκρατίας, την οποία αγαπούσαν και τιμού-

σαν. Το γεγονός ότι μοιραζόμασταν τα ίδια ιδανικά γεφύρωσε το χάσμα του χωροχρόνου που μας χώριζε. Οι νεαροί αυτοί άνδρες, και άλλοι της γενιάς τους, είχαν πεθάνει πολεμώντας για την πατρίδα τους (την εποχή που οι γονείς μου ήταν και οι ίδιοι έφηβοι ακόμα) και μου είχαν εξασφαλίσει το προνόμιο να ζω τη ζωή μου όπως έκανα τότε. Η ανάμνησή εκείνων των γενεθλίων δεν έσβησε ποτέ από το μυαλό μου.

Χρωστάω πολλά σε πολλούς ανθρώπους για τη συγγραφή αυτού του βιβλίου. Ευχαριστίες οφείλω στους κατοίκους της Λέρου που με καλωσόρισαν στο νησί το 1975. Ιδιαίτερα θέλω να ευχαριστήσω τον Νώντα Καννή, που μας βοήθησε να εγκατασταθούμε στο νέο μας σπίτι το 2001, έγινε οδηγός μας στον λαβύρινθο της γραφειοκρατίας και μας φροντίζει εδώ και πολλά χρόνια. Ο Τάσος Κανάρης και ο Γιάννης Παραπονιαράρης μου έχουν δείξει όλη τους την ευγένεια όλα αυτά τα χρόνια: μου έδωσαν πρόσβαση στις μοναδικές συλλογές τους με ενθύμια της εποχής του πολέμου σε φωτογραφίες, φωτοτύπησαν άρθρα για λογαριασμό μου. Η βοήθειά τους υπήρξε ανεκτίμητη. Και οι δύο έχουν ιδρύσει ιδιωτικά πολεμικά μουσεία που χάρη στην προσωπική τους, επίπονη προσπάθεια όλων αυτών των ετών διαθέτουν αντικείμενα της εποχής του πολέμου, άρθρα και βιβλία. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω πολυάριθμα μέλη του προσωπικού ποικίλων βιβλιοθηκών και μουσείων τόσο στην Ελλάδα όσο και στη Βρετανία: πηγές σταχυολογήθηκαν από τα Imperial War Museum, British Library, National Archives, King's College London, Royal Irish Fusiliers Museum Armagh, King's Own Regimental Museum, Army Museum, καθώς και τα Αρχεία Δωδεκανήσου στη Λέρο. Ο Ben Fellows από το Army Museum και η Amanda Mureno, πρώην εργαζόμενη στο Royal Irish Fusiliers Museum Armagh, αξίζουν ιδιαίτερης μνείας. Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον Richard Hughes του Imperial War Museum που μου εξασφάλισε την άδεια να χρησιμοποιήσω τις φωτο-

γραφίες. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω το Διοικητικό Συμβούλιο του Liddel Hart Centre for Military Archives, που μου επέτρεψαν να χρησιμοποιήσω αποσπάσματα από το αρχειακό υλικό τους.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την καλή μου φίλη Sheila Lecoeur, η οποία διάβασε ολόκληρο το χειρόγραφο και έκανε χρήσιμες υποδείξεις. Ευχαριστώ επίσης τη Society of Authors που με βοήθησε παρέχοντάς μου υποτροφία και τον Iradj Bagherzadeh του εκδοτικού οίκου I.B. Tauris που μου ανέθεσε ένα βιβλίο που αγγίζει την καρδιά μου. Έκανα έρευνα επάνω στο συγκεκριμένο θέμα επί 15 χρόνια προτού τελικά βρω τον χρόνο να συντάξω μία πρόταση. Είμαι ευγνώμων στην επιμελήτρια ιστορικών βιβλίων Joanna Godfrey για την ευγένεια και την υπομονή της, καθώς και για τις περιεκτικές της υποδείξεις. Και οι δύο έπραξαν περισσότερο από όσα υποχρεούνταν όταν ο σύντροφός μου Τζαντ Άνταμς κι εγώ αναμειχθήκαμε στα τεκταινόμενα της ανθρωπιστικής κρίσης στη Λέρο, το καλοκαίρι του 2015. Αντί να ασχολούμαι με το γράψιμο του βιβλίου μου, έστρεψα την προσοχή μου στους Σύρους πρόσφυγες που έφταναν κατά χιλιάδες στο νησί για να γλιτώσουν από τον πόλεμο και προσπάθησα να βοηθήσω. Ο Iradj και η Joanna όχι μόνο έδειξαν απόλυτη κατανόηση και παρέτειναν την ημερομηνίας παράδοσης αλλά έστειλαν και μεγάλα χρηματικά ποσά για να αγοραστούν τρόφιμα και ρούχα για ανθρώπους που λιμοκτονούσαν. Ευχαριστίες και σε εσάς αγαπητοί εργαζόμενοι του I.B. Tauris για τον έρανο για τους πρόσφυγες. Απέραντη είναι η ευγνωμοσύνη μου και προς όλους τους υπέροχους πιστούς φίλους (και πολλούς φίλους φίλων και ξένους) που συνεισέφεραν στον σκοπό και διευκόλυναν το έργο μίας ομάδας πρωτόπειρων εθελοντών εκείνο το καλοκαίρι, μαζεύοντας χρήματα από ολόκληρο τον κόσμο για να βοηθήσουν ανθρώπους που δεν επρόκειτο να συναντήσουν ποτέ. Ήταν τιμή μου να δουλεύω

στο πλάι έξοχων εθελοντών που ήρθαν όλοι πολύ κοντά εργαζόμενοι σε τέτοιες φοβερές συνθήκες. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην καλή μου φίλη Άννα Τσακιρίου για την αντοχή της και για τη βοήθειά της με δύο από τις ελληνικές συνεντεύξεις. Η προσφυγική κρίση και η μάχη της Λέρου συγχωνεύτηκαν στο μυαλό μου, καθώς οι περισσότεροι από τους πρόσφυγες πάσχιζαν να γλιτώσουν από τον πόλεμο στη Συρία.

Οι άνθρωποι τους οποίους ευγνωμονώ περισσότερο από όλους είναι οι στρατιώτες που μου παραχώρησαν συνεντεύξεις: όλοι αναφέρονται στη βιβλιογραφία. Μου πήρε αρκετό καιρό να εντοπίσω τους στρατιώτες αυτούς, που βρίσκονταν διασκορπισμένοι σε ολόκληρο το Ηνωμένο Βασίλειο. Άφηνα μηνύματα σε στρατιωτικούς ιστοτόπους, έγραφα σε διευθύνσεις που μου είχαν δοθεί, τους αναζητούσα μέσω επιστολών σε βιβλιοθήκες ή αρχαιακά στρατιωτικά περιοδικά που είχαν δημοσιεύσει άρθρα τους: κάποιιοι είχαν μάθει για την έρευνά μου και ήρθαν εκείνοι σε επαφή μαζί μου. Ταξίδεψα σε ολόκληρη τη χώρα με το μαγνητόφωνό μου για να επισκεφθώ αυτούς τους ανθρώπους, να τους κάνω ερωτήσεις που δεν τους είχε ξανακάνει κανείς: κάποιες αφορούσαν γεγονότα, άλλες ήταν βαθιά προσωπικές και συναισθηματικές. Πώς έβρισκες νερό; Πώς μύριζε το νησί κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών; Τι έκανες όταν οι σύντροφοί σου πυροβολούνταν μπροστά στα μάτια σου; Η διαδικασία αυτή δεν τους ήταν πάντα εύκολη, αφού επανέφερε στη μνήμη τους εποχές βίας. Όλοι είχαν πάρει μέρος στην επιχείρηση στη Λέρο το 1943. Όλοι ήταν τύπος και υπογραμμός. Όλοι ήταν κάτι παραπάνω από πρόθυμοι να μοιραστούν τις εμπειρίες και τις περιπέτειές τους με κάποια που δεν είχε ούτε τα μισά τους χρόνια. Δεν έχω λόγια να τους ευχαριστήσω για την πολύτιμη συνεισφορά τους στην ιστορία. Μοιράστηκαν μαζί μου όχι μόνο τις προσωπικές τους αναμνήσεις, αλλά και τα ημερολόγια, τα σημειωματάρια, τα σκίτσα και τις προσωπικές επι-

στολές τους. Δώρισα όλες τις μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις και κάθε σχετική πληροφορία στο Imperial War Museum του Λονδίνου, και αντίγραφα στα Αρχεία της Λέρου, με την ελπίδα να χρησιμεύσουν στις επόμενες γενιές, αλλά και ως φόρο τιμής στους γενναίους άντρες που συνέβαλαν στην υπεράσπιση του νησιού απέναντι στους Γερμανούς εισβολείς.

Κάποια από τα παλιά στρατιωτικά κτίρια στέκονται ακόμη όρθια: οι ιταλικοί στρατώνες, ο τοίχος του ραντάρ, τα παρατηρητήρια, οι σήραγγες του βρετανικού Αρχηγείου. Μέρος του εξοπλισμού της περιόδου αυτής φυλάσσεται στα μικρά ιδιωτικά μουσεία των Λέριων συλλεκτών. Όποιος ενδιαφέρεται για τον πόλεμο και την εποχή αυτή θα πρέπει να επισκεφθεί το νησί και να νιώσει τη μοναδικότητα και την ομορφιά του τόπου.

Ο Τζαντ Άνταμς είναι ο προσωπικός μου πολεμιστής για περισσότερες από 3 δεκαετίες, φρουρός ακλόνητος σε περιόδους τραυματικές, μαχητής στις αντιξοότητες και παράστατης μου στις θλιβερές στιγμές της ζωής. Ύπηρξε πάντα ο δικός μου άνθρωπος, και στα χρόνια της γνωριμίας μας έχουμε ζήσει μαζί πολλές περιπέτειες, έχουμε συναντήσει εκατοντάδες ενδιαφέροντες ανθρώπους και έχουμε αποκτήσει μερικούς πολύ ξεχωριστούς φίλους. Αφιερώνω το βιβλίο αυτό σε όλους τους στρατιώτες που έχασαν τη ζωή τους πολεμώντας για την ελευθερία μας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και όλους τους εθελοντές που εργάζονται με πρόσφυγες σε όλο τον κόσμο. Αυτοί εξακολουθούν να μας δίνουν ελπίδα. Για να μην ξεχάσουμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η αρχή της ιστορίας

Χωρίς τον ηρωισμό και την τόλμη των Ελλήνων, η έκβαση του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου θα ήταν πολύ αμφίβολη.

Ουίνστον Τσόρτσιλ¹

Οι σφαίρες σφύριζαν δίπλα στ' αυτιά του και ο 21 ετών ανθυπολοχαγός Τεντ Τζόνσον έμενε ακίνητος, κουλουριασμένος πίσω από έναν μεγάλο βράχο. Βρισκόταν στα μισά του όρους Απιτίκι στη Λέρο, με τον λοχία του να κείτεται νεκρός πλάι του, χτυπημένος από μία και μοναδική σφαίρα στο κεφάλι. Οι μισοί άνδρες του βρίσκονταν χαμηλότερα στην πλαγιά, οι άλλοι μισοί ψηλότερα, ενώ οι Γερμανοί τούς είχαν κυκλώσει από παντού. Ξαπλωμένος στα χαλίκια και τις πέτρες, ένιωθε τους αγκαθωτούς θάμνους να του γδέρνουν τα πόδια. Είχαν προηγηθεί πολυήμεροι βομβαρδισμοί από αέρος και η οσμή του θείου πλημμύριζε τον τόπο. Τα μάτια του μόλις και μετά βίας τα κρατούσε ανοιχτά, αφού πολεμούσε ασταμάτητα εδώ και μέρες, εντελώς άυπνος· το μόνο που τον κρατούσε σε εγρήγορση ήταν η αδρεναλίνη που πλημμύριζε το σώμα του, ενισχυμένη από τις αμφεταμίνες που έδινε ο στρατός στους αξιωματικούς για να τους κρατά ξύπνιους.

Ο Τεντ περιγράφει:

Καταστρώσαμε ένα σχέδιο και κάναμε ό,τι μπορούσαμε για να πάρουμε το πάνω χέρι, όταν ο λοχίας Κάλντγουελ πυροβολήθηκε δίπλα μου. Δεν είχα καμία προηγούμενη εμπειρία στη μάχη. Είχα συμμετάσχει σε πολλές ασκήσεις και θεωρητικά τα ήξερα όλα, δεν είχα ωστόσο πολεμήσει πραγματικά ποτέ πριν. Ήμουν πια ο αποκλειστικά υπεύθυνος, ένας άπειρος νεαρός που έπρεπε να αναλάβει τα ηνία της κατάστασης. Απαράδεκτα πράγματα. Η διμοιρία μου είχε τότε κάπου 25 άντρες.

Περικυκλωμένος από τον εχθρό, ο Τεντ δεν είχε άλλη επιλογή από το να παραδοθεί για να σώσει τη ζωή των ανδρών του. Η Μάχη της Λέρου είχε τελειώσει γι' αυτούς. Ο Τεντ και οι άνδρες του μεταφέρθηκαν σε ένα γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης ως αιχμάλωτοι πολέμου. Ενώ κρατούνταν εκεί, ο Τεντ έλαβε ένα γράμμα από τη μητέρα του. Είχαν περάσει επτά ολόκληροι μήνες μέχρι να φτάσει στον προορισμό του. Η μητέρα του το είχε γράψει στις 21 Ιανουαρίου του 1944, εκείνος όμως το έλαβε τον Αύγουστο του ίδιου έτους:

Αγαπημένη μου Ουέικς [όπως τον αποκαλούσε],

Επιτέλους, μπορώ και σου γράφω μετά από όλο αυτό το φρικτό, γεμάτο αγωνία διάστημα. Ω, Ουέικς, παιδάκι μου, δεν ξέρεις τι σημαίνει για μένα να ξέρω ότι είσαι ζωντανός και ασφαλής. Πάει αρκετός καιρός από τότε που έλαβα εκείνο το φρικτό τηλεγράφημα που έλεγε ότι είσαι αγνοούμενος. Υπέθετα πως έτσι πρέπει να ήταν τα πράγματα, όπως και να έχει όμως, όταν ήρθε το τηλεγράφημα, ένιωσα απαίσια. Δόξα τω θεώ, όμως, οι προσευχές μας εισακούστηκαν και την περασμένη εβδομάδα έλαβα άλλο ένα τηλεγράφημα που έλεγε ότι είσαι αιχμάλωτος πολέμου. Είναι φρικτό για σένα, αγαπημένο μου παιδί, και ξέρω πόσο άσχημα πρέπει να αισθά-

νεσαι, όμως εγώ είμαι τόσο χαρούμενη που έμαθα πως είσαι ζωντανός ώστε τίποτα άλλο δεν έχει σημασία. Προσεύχομαι με όλες μου τις δυνάμεις να σε φροντίζουν και να μη σου φέρονται πολύ άσχημα, είναι φοριχτό να σε σκέφτομαι και να μην μπορώ να κάνω τίποτα. Σήμερα το πρωί μόλις, πήρα γράμμα από το ΥΠ [Υπουργείο Πολέμου] που με πληροφορούσε πού μπορώ να γράψω, όμως μέχρι να μου στείλουν συγκεκριμένη διεύθυνση στρατοπέδου δεν μπορώ να σου στείλω τίποτα, κι αυτό είναι αφόρητο γιατί πρέπει να είναι πολλά αυτά που θέλεις, δεν φαντάζομαι να πρόλαβες να μαζέψεις τα πραγματάκια σου ή πρόλαβες; Πέθαινα να σου γράψω όλη την περασμένη εβδομάδα, έπρεπε όμως να περιμένω αυτό το γράμμα από το ΥΠ που μου έλεγε πού να σου γράψω, αυτό προφανώς είναι προσωρινό, θα μου ανακοινώσουν το νούμερό σου και το στρατόπεδο αργότερα, και τότε θα μπορέσω να σου στείλω μερικές κονσέρβες κομπόστας.

Το συγκινητικό γράμμα είναι ένα μόνο από τα πολλά που στάλθηκαν από απελπισμένες μητέρες, που δεν ήξεραν αν οι γιοι τους ήταν ζωντανοί ή νεκροί.

Η Μάχη της Λέρου τον Νοέμβριο του 1943 υπήρξε μόνο ένα μικρό επεισόδιο του πολέμου, σημαντικό ωστόσο γιατί η Λέρος ήταν το τελευταίο νησί που υπέκυψε στο πλαίσιο του αγώνα στα Δωδεκάνησα και, το σπουδαιότερο, το τελευταίο κομμάτι γης που ο Χίτλερ κατέλαβε και κράτησε σθεναρά υπό την κυριαρχία του. Η εκστρατεία στα Δωδεκάνησα ήταν ιδέα του Ουίνστον Τσόρτσιλ, του τότε Βρετανού πρωθυπουργού (και επικεφαλής του Πολεμικού Υπουργικού Συμβουλίου), που ήθελε να καταλάβει όλα τα ιταλοκρατούμενα νησιά.

Οι περισσότεροι από τους στρατιώτες της ιστορίας αυτής ξεκίνησαν αποφασισμένοι να αντεπεξέλθουν στη μάχη, να νικήσουν τον εχθρό και να επιστρέψουν σπίτι στις οικογένειές

Friday Jun. 21st '44. 605
Southwestern Hotel.
Aldershot.
Hants.
My darling Kate,
at last I can write
to you after all this awful
long & anxious time.
Oh Kate dear you
don't know what it
means to me to know
that you are alive &
safe. It's a long time
now since I got that
awful telegram here
telling me that you were
missing. I guessed all
along that it must be
so, but of course when
the wire came, it was just
too awful. But thank God

EXAMIN 9491
P.C. No. 193886
NER
P.C. No. 1
Lieut. E. B. JOHNSON.
British Prisoner of War.
c/o Agence Centrale des
prisonniers de guerre.
Comité International
"La Croix."
Geneva
Switzerland.

ΕΙΚΟΝΑ 1.1 Γράμμα στον αιχμάλωτο πολέμου Τεντ Τζόνσον από τη μητέρα του, 21 Ιουνίου 1944

ΧΑΡΤΗΣ 1 Ιταλικός χάρτης της Λέρου, 1929

τους. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι περισσότεροι ήρθαν πρόσωπο με πρόσωπο με την πείνα, τη δίψα, την ωμή βία, τους συμπολεμιστές τους να κείτονται πληγωμένοι ή νεκροί πλάι τους. Πολλοί κατέληξαν αιχμάλωτοι πολέμου. Κάποιοι κατάφεραν να διαφύγουν τη σύλληψη, κανείς ωστόσο δεν κατάφερε να αποφύγει τη σκληρή πραγματικότητα του πολέμου. Αυτή είναι η ιστορία τους.

Η Λέρος

Η Λέρος είναι ένα μικρό νησί, κομμάτι του συμπλέγματος των Δωδεκανήσων. Όπως και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα – η Νίσυρος, η Κως, η Κάσος, η Πάτμος, η Χάλκη, η Τήλος, η Σύμη, η Αστυπάλαια, οι Λειψοί, η Κάρπαθος, η Κάλυμνος, η Ρόδος και το Καστελόριζο – βρίσκεται κοντά στις ακτές της Τουρκίας. Το νησί έχει έκταση 15×4,5 χλμ. περίπου και περιβάλλεται από διάσπαρτες όμορφες παραλίες και κόλπους περιμετρικά της ακτογραμμής του· στο κέντρο του, οι παραλίες Γούρνα στα δυτικά και Άλιντα στα ανατολικά δημιουργούν δύο αντικριστές κοιλάτητες που μειώνουν το πλάτος του στο 1,5 χλμ. περίπου, στο ορεινό σημείο που είναι γνωστό ως Ράχη. Στα βόρεια ανοίγονται οι κόλποι Μπλεφούτη και Βαγιά, στα νότια το κύριο λιμάνι, το Πορτολάγο (που σήμερα ονομάζεται Λακκί) και στο κάτω μέρος ο Ξηρόκαμπος.

Εδώ κι εκεί στο νησί, υψώνονται βουνά με τα βραχώδη περιγράμματά τους να διαγράφονται στον ορίζοντα. Μεγάλο μέρος των ορεινών εδαφών παραμένουν ακαλλιέργητα, γιατί είναι πολύ βραχώδη για να οργωθούν. Συχνά, τα μόνα κτίσματα που βλέπει κανείς είναι εκκλησάκια κουρνιασμένα σε ακρωτήρια ή σπαρμένα ανάμεσα στα ασπρισμένα σπίτια του νησιού. Στην καρδιά της Λέρου βρίσκεται ο Πλάτανος, η πρωτεύουσα (που τότε ονομαζόταν και Χώρα), με τους μοναχικούς της ανεμόμυλους να δεσπόζουν στην κορυφή, και το με-

σαιωνικό της κάστρο, που χτίστηκε το 1309 από τους Ιωαννίτες Ιππότες,* ένα από τα πιο επιφανή ρωμαιοκαθολικά στρατιωτικά τάγματα της εποχής. Στη Λέρο, ο ήλιος λάμπει από το Πάσχα και μετά, κι ένας αέρας φορτωμένος υγρασία φυσά σ' ολόκληρο το νησί. Τον Οκτώβριο η μέρα μικραίνει κι αρχίζουν οι βροχές, συχνά καταρρακτώδεις, συνοδευόμενες από κεραυνούς και αστραπές που φωτίζουν τον ουρανό.

Η ιστορία της Λέρου είναι σηματοδοτημένη από μακραίωνες, πολυτάραχες κατακτήσεις και εισβολές. Επί αιώνες, τα Δωδεκάνησα βρισκονταν υπό τον έλεγχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, θηλιά που χαλάρωσε μόνο με το ξέσπασμα του Ιταλοτουρκικού Πολέμου, γνωστού και ως Πολέμου της Λιβύης, το 1911. Η Ιταλία ξεκίνησε τη σύγκρουση με τους Τούρκους με μία επίθεση στην Τρίπολη της Λιβύης, στις 3 Οκτωβρίου του 1911· κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης, οι Ιταλοί άρχισαν να εισβάλλουν στα Δωδεκάνησα. Μέχρι τον Μάιο είχαν καταλάβει τη Χάλκη, την Κάρπαθο, την Κάσο, τη Νίσυρο, την Τήλο, την Κάλυμνο, την Πάτμο και τη Λέρο, χωρίς να συναντήσουν ιδιαίτερη αντίσταση. Τον Οκτώβριο του 1912, στο πλαίσιο της Συνθήκης του Ουσού (γνωστής και ως πρώτη Συνθήκης της Λοζάννης), οι Ιταλοί συμφώνησαν να επιστρέψουν τα Δωδεκάνησα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Δυστυχώς, το ασαφές κείμενο της συνθήκης τούς επέτρεψε να συνεχίσουν να διοικούν τα Δωδεκάνησα, γεγονός που προκάλεσε ανησυχία τόσο στη βρετανική όσο και στη γαλλική κυβέρνηση. Ουσιαστικά, τα Δωδεκάνησα παρέμειναν υπό ιταλική στρατιωτική κατοχή, κάτι που επηρέασε σημαντικά την τύχη τους κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο πλαίσιο της

* Σ.π.Μ.: Το «Τάγμα του Ξενώνα του Αγίου Ιωάννη του Ιεροσολυμίτη», όπως είναι η πλήρης ονομασία του, ιδρύθηκε τον 12ο αιώνα στα πλαίσια της Α' Σταυροφορίας. Το 1307 οι Ιωαννίτες κατέλαβαν τη Ρόδο, αποκτώντας έτσι ένα ακόμα όνομα, «Ιππότες της Ρόδου», και στη συνέχεια τη Λέρο, την Κω, την Κάλυμνο και άλλα κοντινά νησιά.

Συνθήκης του Λονδίνου, που υπογράφηκε στις 26 Απριλίου του 1915, τα Δωδεκάνησα προσφέρθηκαν στην Ιταλία ως κίνητρο για να πάρει μέρος στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων, βάσει μιας μυστικής συμφωνίας μεταξύ της Τριπλής Συνεννόησης (Αντάντ: Βρετανία, Γαλλία και Ρωσία) και της Ιταλίας. Τελικά, η Τουρκία παραιτήθηκε από κάθε αξίωση στα νησιά αυτά με τη Συνθήκη της Λοζάννης, η οποία επικυρώθηκε στις 24 Ιουλίου του 1923 και έθεσε τέρμα στον πόλεμο. Αν και η προσάρτηση των Δωδεκανήσων στην Ιταλία αναγνωρίστηκε επίσημα, ο πληθυσμός ήταν κατά το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικός. Όταν ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Λέρος και τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα βρίσκονταν ακόμα υπό ιταλικό έλεγχο και δεν επρόκειτο να ενωθούν με την υπόλοιπη Ελλάδα παρά μόνο το 1947.

Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Η Βρετανία και η Γαλλία κήρυξαν επίσημα τον πόλεμο στη Γερμανία στις 3 Σεπτεμβρίου του 1939. Αρχικά, οι Ιταλοί παρέμειναν ουδέτεροι, όμως στις 10 Ιουνίου 1940 ο Ιταλός πρωθυπουργός Μπενίτο Μουσολίνι, σύμμαχος του Χίτλερ, θεωρώντας ότι η Γερμανία νικούσε μέχρι στιγμής, κήρυξε τον πόλεμο στη Βρετανία και τη Γαλλία. Μέχρι τότε, η Ελλάδα είχε παραμείνει ουδέτερη, ενώ οι κυβερνήσεις της Βρετανίας και της Γαλλίας είχαν δεσμευτεί να τη βοηθήσουν να διατηρήσει την ανεξαρτησία της. Η κατάσταση άλλαξε όταν ο πρεσβευτής του Μουσολίνι στην Ελλάδα παρέδωσε στον Έλληνα πρωθυπουργό Ιωάννη Μεταξά τελεσίγραφο: ή θα επέτρεπε στις δυνάμεις του Άξονα να καταλάβουν στρατηγικά σημεία της Ελλάδας ή θα κηρυσσόταν πόλεμος. Ο Μεταξάς αρνήθηκε κατηγορηματικά, και η 28η Οκτωβρίου του 1940 καθιερώθηκε ως η μέρα του «Όχι», η μέρα που αρνήθηκε να υποταχθεί στις απαιτήσεις των φασιστών. Ας μην ξεχνάμε

όμως ότι τα Δωδεκάνησα ήταν ξεχωριστή περίπτωση· βρίσκονταν επί πολύ καιρό υπό ιταλική κατοχή και θεωρούνταν μάλλον κομμάτι της «Μικρής Ιταλίας» παρά της ευρύτερης ελληνικής επικράτειας. Αυτό σήμαινε πως οι δυνάμεις του Άξονα είχαν ήδη σαφές πλεονέκτημα έναντι των Συμμάχων, αφού έλεγχαν στρατηγικά σημεία της Μεσογείου στον νότο και είχαν κατά νου να εισβάλουν από το βόρειο τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Οι Βρετανοί άρχισαν να εμπλέκονται στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας από το 1941, όταν έγινε φανερό πως ο εχθρός σχεδίαζε εισβολή στην ελληνική ηπειρωτική χώρα. Ως αντίδραση στην κρίση που αντιμετώπιζε η χώρα, μία αντιπροσωπεία υψηλά ιστάμενων προσώπων με επικεφαλής τον Υπουργό Εξωτερικών Άντονι Ίντεν στάλθηκε στην Αθήνα στις 22 Φεβρουαρίου. Ο Ίντεν πρόσφερε στην Ελλάδα βρετανική βοήθεια για να αντιμετωπίσει την εισβολή των Γερμανών. Οι Έλληνες αποδέχθηκαν την προσφορά, κι έτσι βρετανικές δυνάμεις, στρατός ξηράς και αεροπορία, άρχισαν να καταφθάνουν στην Ελλάδα στις 4 Μαρτίου του 1941. Για να οργανώσει την άμυνά του, το βρετανικό ναυτικό πήρε την άδεια να χρησιμοποιήσει τα λιμάνια του Πειραιά και της Σούδας στη βορειοδυτική Κρήτη.

Η ηρωική προσπάθεια του ολιγάριθμου ελληνικού στρατού είχε ως αποτέλεσμα την αναχαίτιση των Ιταλών στα ελληνοαλβανικά σύνορα τον Οκτώβριο του 1940. Παρ' όλα αυτά, όταν δημιουργήθηκε ένα νέο μέτωπο στις 6 Απριλίου του 1941 και οι Γερμανοί εισέβαλαν στην Ελλάδα μέσω της Βουλγαρίας, ήρθε η καταστροφή. Αν και, εν αναμονή της γερμανικής εισβολής, ο ελληνικός στρατός είχε ενισχυθεί από περιορισμένες δυνάμεις των Συμμάχων, επιπλέον συμμαχική βοήθεια δεν αναμενόταν. Ο ελληνικός στρατός υπερκεράστηκε και οι Έλληνες δεν είχαν άλλη επιλογή από το να παραδοθούν. Από τα γεγονότα που ακολούθησαν, έγινε φανερό

ότι οι Σύμμαχοι, λόγω της πίεσης στη βόρεια Αφρική, δεν είχαν δυνατότητα να στείλουν επαρκείς δυνάμεις για να προστατεύσουν την Ελλάδα, κι έτσι μέχρι το τέλος Απριλίου οι Γερμανοί είχαν καταλάβει την Αθήνα και την υπόλοιπη ηπειρωτική χώρα. Η Αμερική επρόκειτο να μπει στον πόλεμο τον Δεκέμβριο του 1941, εξ αρχής ωστόσο θεωρούσε ότι κάθε επιχείρηση στο Αιγαίο ενείχε μεγαλύτερο κίνδυνο από ό,τι άξιζε. Ο γερμανικός στρατός έφθασε στην Αθήνα στις 27 Απριλίου, και μαζί με την πρωτεύουσα της χώρας χάθηκε και κάθε ελπίδα να μείνει η Ελλάδα έξω από τον πόλεμο.

Το Αρχηγείο Μέσης Ανατολής είχε ήδη εγκατασταθεί στο Κάιρο τον Ιούνιο του 1939, πριν από το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, με στόχο να αποτελέσει το κέντρο της βρετανικής στρατιωτικής διοίκησης για την επίβλεψη χερσαίων και τον συντονισμό ναυτικών και αεροπορικών επιχειρήσεων που θα υπερασπίζονταν τα βρετανικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή και στην ανατολική Μεσόγειο. Βάση του ναυτικού στη Μεσόγειο ήταν η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, το βρετανικό Βασιλικό Ναυτικό είχε υπό τον έλεγχό του την ανατολική Μεσόγειο. Βρετανικά καταδρομικά και αντιτορπιλικά σάρωναν διαρκώς το Αιγαίο, με αποτέλεσμα την παρεμπόδιση της θαλάσσιας επικοινωνίας ανάμεσα στην Ιταλία και τα νησιά. Λίγα ιταλικά εφόδια και εξοπλισμός κατάφεραν να διασπάσουν τον αποκλεισμό. Οι προσπάθειες για ανεφοδιασμό με αεροπλάνα και υποβρύχια αποδείχθηκαν ανεπαρκείς. Τα τελευταία εφόδια των Ιταλών έφτασαν στη Λέρο μέσω της Διώρυγας της Κορίνθου με ένα μικρό ατμόπλοιο, το *Tarquiniia*, στις 28 Οκτωβρίου 1941.² Παρ' όλα αυτά, η παρουσία των Ιταλών σε ολόκληρη την ηπειρωτική χώρα διατηρούσε ανοιχτές τις οδούς ανεφοδιασμού μέσω των νησιών του Ιονίου.

Οι Βρετανοί είχαν ήδη επιχειρήσει να εξουδετερώσουν τις ιταλικές δυνάμεις και να καταλάβουν το Καστελόριζο (που

βρίσκεται 130 χλμ. βόρεια της Ρόδου και τότε ήταν ακόμη στα χέρια των Ιταλών) με την Επιχείρηση Abstention (Αποχή) τον Φεβρουάριο του 1941. Βρετανοί καταδρομείς από τη Μέση Ανατολή έκαναν απόβαση στις 25 Φεβρουαρίου και κατέλαβαν το νησί συναντώντας αρχικά ελάχιστη αντίσταση. Οι Ιταλοί ωστόσο αντέδρασαν άμεσα, και έτσι οι Βρετανοί δεν κατάφεραν να διατηρήσουν τον έλεγχο. Λόγω της έλλειψης ναυτικής και αεροπορικής υποστήριξης, η απόσυρση έμοιαζε η μόνη επιλογή. Το γεγονός θα έπρεπε να θεωρηθεί προμήνυμα για όσα επρόκειτο να συμβούν στη μάχη για τα Δωδεκάνησα.

Οι Βρετανοί είχαν εγκαταστήσει φρουρά στην Κρήτη όταν οι Ιταλοί επιτέθηκαν στην Ελλάδα στις 28 Οκτωβρίου 1940, τη μέρα του «Όχι». Έπειτα, οι Σύμμαχοι παρακολούθησαν τους Γερμανούς να εισβάλλουν στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1941, κατά την Επιχείρηση Marita, και να καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος της ηπειρωτικής χώρας, συμπεριλαμβανομένης της Αθήνας. Για τον Τσόρτσιλ, ήταν πλέον ζήτημα υφίστης σημασίας η διατήρηση του ελέγχου στην Κρήτη, καθώς επρόκειτο για ένα από τα σημαντικότερα από στρατηγικής άποψης νησιά της Μεσογείου, τόσο για τις ναυτικές όσο και για τις αεροπορικές του βάσεις. Τα στρατιωτικά αεροδρόμιά της είχαν ιδιαίτερη σημασία και για τις δύο πλευρές γιατί, χωρίς αυτά, τα βομβαρδιστικά θα έπρεπε να διανύουν υπερβολικά μεγάλες αποστάσεις για να παράσχουν επαρκή υποστήριξη. Όποιος κατείχε τις αεροπορικές βάσεις κυριαρχούσε ουσιαστικά στον αέρα. Ο Τσόρτσιλ τηλεγράφησε στον Αρχηγό του Αυτοκρατορικού Γενικού Επιτελείου: «Θα ήταν έγκλημα να χάσουμε την Κρήτη επειδή δεν στείλαμε αρκετές δυνάμεις».³ Στο μεταξύ, ο Χίτλερ κατέστρωνε προφανώς τα δικά του σχέδια: στη Ντιρεκτίβα 31, δηλώνει: «Η Κρήτη [...] θα είναι η επιχειρησιακή βάση από όπου θα συνεχιστεί ο εναέριος πόλεμος στην Ανατολική Μεσόγειο, σε συντονισμό

με την κατάσταση στη βόρεια Αφρική».⁴ Τον Μάιο του 1941, όλα τα μάτια ήταν στραμμένα στην Κρήτη.

Μετά την κατάκτηση της ελληνικής ηπειρωτικής χώρας από τους Γερμανούς, οι Σύμμαχοι περίμεναν μια επίθεση από αέρος στα ελληνικά νησιά. Έτσι ξεκίνησαν μαζί με τους κατόικους της Κρήτης να σχεδιάζουν την υπεράσπισή της· μεταξύ άλλων έστειλαν στο νησί χιλιάδες στρατιώτες, 3.500 Βρετανούς, και ενισχύσεις από Αυστραλούς και Νεοζηλανδούς – 27.000 συνολικά. Τις συμμαχικές δυνάμεις υποστήριζαν ελληνικά στρατιωτικά τάγματα. Όμως, για την αεροπορική κάλυψη είχαν διατεθεί μόνο 15 βρετανικά αεροσκάφη, ο ανεφοδιασμός ήταν προβληματικός και τα μεταγωγικά μέσα ανεπαρκή.⁵

Αυτό ήταν ένα από τα πρώτα μεγάλα λάθη που έγιναν και που επρόκειτο να επηρεάσουν τη μάχη της Λέρου. Η έλλειψη αεροπορικής υποστήριξης θα είχε ως αποτέλεσμα την κυριαρχία του εχθρού στον εναέριο χώρο. Σ' αυτό το στάδιο η άμυνα της Κρήτης απαιτούσε περισσότερα αεροσκάφη, οι Σύμμαχοι όμως ήταν απρόθυμοι να διαθέσουν αεροπλάνα απαραίτητα σε άλλα μέτωπα του πολέμου.

Στο μεταξύ, οι Γερμανοί συγκεντρώνονταν μυστικά στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία (που τώρα βρίσκονταν υπό τον έλεγχό τους). Η συνολική δύναμη του Άξονα που πήρε μέρος στην Επιχείρηση Merkur (Ερμής) ανερχόταν σε 22.750 άνδρες, από τους οποίους οι 14.000 ήταν αλεξιπτωτιστές, 1.370 αεροσκάφη και ανεμόπτερα, και 70 πλοία. Στις 19 Μαΐου, μετά από ακατάπαυστους βομβαρδισμούς από τη Λούφτβαφφε, η ΡΑΦ αποσύρθηκε αφήνοντας χωρίς αεροπορική κάλυψη, για πρώτη φορά στη διάρκεια του πολέμου, τα στρατεύματα της Κρήτης.

Η Μάχη της Κρήτης ξεκίνησε στις 20 Μαΐου 1941. Στις 8 π.μ., εκατοντάδες Γερμανοί αλεξιπτωτιστές πήδηξαν από δεκάδες αεροσκάφη Junkers Ju 52 και προσγειώθηκαν στην περιοχή του αεροδρομίου του Μάλεμε κοντά στα Χανιά, στη

δυτική Κρήτη. Παρά τις απώλειες που υπέστησαν, οι Γερμανοί κατέλαβαν το Μάλεμε, γεγονός που επέτρεψε στις ενισχύσεις τους να πραγματοποιήσουν απόβαση και να κατατροπώσουν τις θέσεις των Συμμάχων στα βόρεια του νησιού. Η επιτυχία ήταν ζωτικής σημασίας για τον εχθρό, γιατί τώρα κατείχε μία αεροπορική βάση που εξασφάλιζε την απαραίτητη αεροπορική κάλυψη στις χερσαίες δυνάμεις του, φέρνοντας τους Συμμάχους σε δυσμενή θέση. Τα συμμαχικά στρατεύματα αποσύρθηκαν στη νότια ακτή, από όπου φυγαδεύτηκαν από το βρετανικό Βασιλικό Ναυτικό, ενώ άλλοι ξέφυγαν με τη βοήθεια των ελληνικών αντιστασιακών δυνάμεων ή παραδόθηκαν στους Γερμανούς. Η Κρήτη περιήλθε υπό γερμανική κατοχή την 1η Ιουνίου 1941.

Η Μάχη της Κρήτης αποδείχθηκε καταστροφική για τη Βρετανία, τόσο γιατί προκάλεσε πτώση του ηθικού όσο και λόγω της απώλειας αεροπορικών βάσεων. Όταν έπεσε η Κρήτη, χάθηκαν και τα αεροδρόμιά της. Η κατοχή αεροπορικών βάσεων στην Κρήτη, τη Ρόδο και την Κω (ή η απώλειά τους) επρόκειτο να επηρεάσει καίρια τον ευρύτερο αγώνα για τα Δωδεκάνησα, κατά συνέπεια αυτό ήταν το πρώτο μεγάλο πλήγμα για τους Συμμάχους, το οποίο θα επηρέαζε τη μοίρα των νησιών. Η έλλειψη αεροπορικής κάλυψης στα Δωδεκάνησα θα απέβαινε ολέθρια για τις χερσαίες δυνάμεις. Τώρα, με την Κρήτη σε γερμανικά χέρια, έπρεπε να βρεθεί μια νέα τακτική για να εκδιωχθεί ο εχθρός.

Πίσω από τις γραμμές του εχθρού

Η SOE (Special Operations Executive, Επιχειρήσεις Ειδικών Αποστολών) και τα παρακλάδια της, η Special Air Service (Ειδική Υπηρεσία Αέρος) και το Special Boat Section (Ειδικό Τμήμα Σκαφών) –αργότερα ονομάστηκε Special Boat Squadron [SBS] (Ειδική Μοίρα Σκαφών)–, δημιουργήθηκαν συνειδητά

με στόχο να προξενούν στον εχθρό τη μέγιστη δυνατή ζημιά με το μικρότερο δυνατό κόστος σε υλικά και ανθρώπινο δυναμικό.⁶ Οι εξελίξεις αυτές έπαιξαν σημαντικό ρόλο στον αγώνα που διεξήχθη στην Ελλάδα και στα νησιά της, από τις αρχές του 1940 κιόλας.

Αρχικά, η SOE ήταν μία ομάδα συλλογής πληροφοριών, ικανή να διεξάγει κατασκοπεία, δολιοφθορές και αναγνωριστικές επιχειρήσεις πίσω από εχθρικές γραμμές και να παρέχει υποστήριξη στους όποιους θύλακες τοπικής αντίστασης. Πρόθεση του Τσόρτσιλ, όταν δημιούργησε την SOE, ήταν να «βάλει φωτιά στην Ευρώπη». Την επίσημη ίδρυσή της, από τον Υπουργό Οικονομικών του Πολέμου Χιου Ντάλτον, στις 22 Ιουλίου του 1940, ακολούθησε σε σύντομο χρονικό διάστημα η ίδρυση των υπόλοιπων ομάδων που θα ειδικεύονταν στις αεροπορικές και ναυτικές επιχειρήσεις.

Οι άνδρες της SOE δεν επιδίδονταν σε μαζικές επιθέσεις όπως μία μονάδα τακτικού στρατού, αλλά, χωρίς να γίνονται αντιληπτοί, πραγματοποιούσαν επιδρομές σε εχθρικό έδαφος, όσο το δυνατόν πιο βαθιά, και τοποθετούσαν βόμβες. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων αναδείχθηκαν ορισμένες ηγετικές φυσιογνωμίες: οι Ντέιβιντ Στέρλινγκ, Ντέιβιντ Σάδερλαντ, Άντερς Λάσσεν και ο λοχαγός Τζορτζ Τζέλλικο απέδειξαν το θάρρος και την αποφασιστικότητά τους και κέρδισαν την αφοσίωση των μονάδων τους. Όλοι είχαν ήδη υπηρετήσει με διακρίσεις στη Μέση Ανατολή και θα αποδεικνύονταν δεξιότητες στις δολιοφθορές, τη μάχη και τις διασώσεις στα Δωδεκάνησα. Η SAS και η SBS, αν και προέκυψαν αμφότερες από τη «μητρική» οργάνωση, την SOE, είχαν λίγο διαφορετικά καθήκοντα: η πρώτη ήταν επικεντρωμένη στη ρίψη αλεξιπτωτιστών σε εχθρικό έδαφος, η δεύτερο στη μεταφορά ανδρών διά θαλάσσης. Η SBS ιδρύθηκε από έναν αξιωματικό των καταδρομέων, τον λοχαγό Ρότζερ Κόρντνεϊ, τον Ιούλιο του 1940 ως τμήμα της SAS.⁷ Η SBS αποκαλείτο αρχι-

κά «Folbots» και είχε συνενωθεί με την 8η Μονάδα Καταδρομών, οι άνδρες της οποίας συνήθιζαν να επιχειρούν με πτυσσόμενα καγιάκ που αποθηκεύονταν εύκολα (folbots), μεταγενέστερα, όμως, όταν προσαρτήθηκε στο Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, την έδρα επιχειρήσεων του Βρετανικού Στρατού στην Αίγυπτο, μετονομάστηκε σε «Layforce».

Οι καταδρομείς επιχειρούσαν χωρισμένοι σε μικρές ομάδες, δέκα περίπου σε κάθε σκάφος· πηγαίνοντας από νησί σε νησί, πραγματοποιούσαν αναγνωριστικές επιχειρήσεις για να συλλέξουν πληροφορίες, διέσωζαν αντάρτες ή αποβίβαζαν μυστικούς πράκτορες. Καθήκον τους ήταν να προκαλούν προβλήματα στον εχθρό, ανατινάζοντας σιδηροδρομικές ράγες ή αεροπορικές βάσεις. Οι περισσότεροι επιλέγονταν ειδικά για τις αποστολές αυτές με βάση την ευθυκρισία, την αποφασιστικότητα και τη γενναιότητά τους. Συνήθως επιχειρούσαν νύχτα και συχνά είχαν την υποστήριξη του Στολίσκου Ημιολιών* και του βρετανικού Βασιλικού Ναυτικού. Είχαν καλές επαφές με την ελληνική αντίσταση, τις ομάδες των Ελλήνων που μάχονταν στα κακοτράχαλα βουνά: οι άνθρωποι αυτοί γνώριζαν τον τόπο τους και κάποιοι χρησιμοποιούνταν από τους Βρετανούς αξιωματικούς ως οδηγοί και διερμηνείς κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων.

Και οι τρεις οργανώσεις –η SOE, η SAS και η SBS– απαρτιζόνταν από πολυάριθμους νεαρούς, θαρραλέους άντρες, που φλέγονταν από επιθυμία να επιτελέσουν το καθήκον τους κατά την κρίση τους. Σε γενικές γραμμές, έβαζαν το μυαλό τους να δουλέψει, ήταν ικανοί να αντιδράσουν με ταχύτητα όταν έρχονταν πρόσωπο με πρόσωπο με τον εχθρό και δεν

* Σ.τ.Μ.: Ο Στολίσκος Ημιολιών (Levant Schooner Flotilla) αποτελείτο από καΐκια και σκούνες, επανδρωμένα με Βρετανούς ναύτες και Έλληνες εθελοντές, που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στις μυστικές επιχειρήσεις ή τις επιχειρήσεις δολιοφθοράς στο Αιγαίο από το 1942 έως το 1945.

απέφευγαν τις δύσκολες καταστάσεις. Κάποιοι δεν δέχονταν εύκολα εντολές από τους ανωτέρους τους, και αρκετοί ήταν ριφοκίνδυνοι, αλλά εξαιρετικά έξυπνοι. Ο Ντέιβιντ Στέρλινγκ έπαιξε έναν από τους πιο καθοριστικούς ρόλους στη δημιουργία των Δυνάμεων Καταδρομών και στον σχεδιασμό της σκληρής εκπαίδευσης που απαιτούσε η ανάληψη δράσης πίσω από τις γραμμές του εχθρού. Ήταν ένας άντρας χαμηλών τόνων, μυαλωμένος, τίμιος και ευγενής. Πάνω απ' όλα, είχε κερδίσει την εκτίμηση των ανδρών του· η πυγμή που επεδείκνυε ως διοικητής και η ισχυρή αυτοπειθαρχία του αποτελούσαν παράδειγμα προς μίμηση για τους άνδρες του και τους ενέπνεεαν αφοσίωση και θαυμασμό. Είχε ήδη κερδίσει φήμη για τις επιτυχίες του στις επιχειρήσεις της SAS, σε όσες είχε συμμετάσχει.⁸

Οι άνδρες των Ειδικών Δυνάμεων πέραγααν από σκληρή εκπαίδευση προτού κριθούν έτοιμοι να αντιμετωπίσουν ό,τι κι αν τους επιφύλασσε ο εχθρός. Οι αξιωματικοί των ειδικών μυστικών επιχειρήσεων χρησιμοποιούσαν ως εκπαιδευτικά εργαλεία ποικίλα «άκρως απόρρητα εγχειρίδια» που περιείχαν οδηγίες σε σχέση με τις τακτικές του ανταρτοπολέμου: για παράδειγμα, τι πρέπει να κάνει κανείς τις πρώτες 48 ώρες μετά την άφιξή του στον χώρο επιχειρήσεων· οδηγίες για τη συγκέντρωση πληροφοριών και τον σχεδιασμό της αντικατασκοπείας· και πώς εξασφαλίζεται η κάλυψη, οι διαβιβάσεις και η δυνατότητα επίθεσης. Τα εγχειρίδια πρότειναν μεθόδους εκπαίδευσης του άμαχου πληθυσμού σε παθητική αντίσταση και απλές δολιοφθορές, καθώς και τρόπους στρατολόγησης πρακτόρων και πληροφοριοδοτών. Έδιναν επίσης συμβουλές στους αξιωματικούς σε σχέση με τους κώδικες και τις κρυπτογραφήσεις, τα αόρατα μελάνια, τις δολιοφθορές σε σιδηροδρομικές γραμμές. Ουσιαστικά, τα εγχειρίδια παρείχαν πληροφορίες σε όποιον βρισκόταν σε εχθρικό έδαφος για τον τρόπο με τον οποίο ενεργούσαν οι Γερμα-

νοί – πώς οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής χειρίζονταν τα θέματα ασφαλείας, ήλεγχαν τους πολίτες και διεξήγαν έρευνες, εφόδους και ανακρίσεις. Περιλαμβάνονταν επίσης, πράγμα ιδιαίτερα χρήσιμο, αντικατασκοπευτικές μέθοδοι και τεχνικές αντι-γερμανικής προπαγάνδας στις κατεχόμενες χώρες. Κι ακόμη, δίνονταν λεπτομέρειες της οργανωτικής δομής του ναζιστικού κόμματος, της γερμανικής αστυνομίας, του γερμανικού στρατού, των Ες Ες και της Λούφτβαφφε.⁹

Εξίσου σημαντικό ήταν ότι τα απόρρητα αυτά εγχειρίδια της SOE περιείχαν χρήσιμες λίστες με τα προσόντα που απαιτούνταν στην ενεργό δράση, όπως οι ικανότητες στις διαρρήξεις και τις παραβιάσεις κλειδαριών – πληροφορίες χρήσιμες για τους άνδρες που επιχειρούσαν να μπουκώσουν σε κλειδωμένα κτίρια ή να αποδράσουν. Οι οδηγίες σε σχέση με την «παθητική αντίσταση» εξηγούσαν τα πάντα, από «πράξεις που δεν ενείχαν ουσιαστικά κανένα κίνδυνο», όπως η μη συνεργασία και η δημιουργία οχλήσεων για τον εχθρό, μέχρι τις μαζικές δολιοφθορές «που συνεπάγονταν μεγάλο προσωπικό κίνδυνο».¹⁰ Οι άνδρες που βρίσκονταν σε αποστολή έπρεπε να έχουν έτοιμη μια ψεύτικη ιστορία για την περίπτωση που πιάνονταν αιχμάλωτοι και ανακρίνονταν: έπρεπε να έχουν επινοήσει ένα φανταστικό πρόσωπο με ένα απόλυτα αληθοφανές οικογενειακό ιστορικό, ένα παράλληλο της πραγματικής τους ύπαρξης, ένα βιογραφικό που θα μπορούσαν να «σερβίρουν» υπό συνθήκες εξαιρετικής πίεσης. Το βαλιτσάκι του πράκτορα της SOE περιείχε επίσης φάρμακα: ταμπλέτα «L», βενζεδρίνη και υποχλωριώδες ασβέστιο: η ταμπλέτα «L» ήταν χάπι αυτοκτονίας συσκευασμένο σε μια μικρή λαστιχένια θήκη. Δαγκώνοντάς το, ο πράκτορας έπεφτε νεκρός σε 15 δευτερόλεπτα: η βενζεδρίνη ήταν ένα είδος αμφοταμίνης, που έδινε ενέργεια στους αξιωματικούς ώστε να μένουν άγρυπνοι επί ώρες και το υποχλωριώδες ασβέστιο χρησίμευε για απολύμανση του νερού.¹¹